

PARASZTI MÚLT ÉS JELEN AZ EZREDFORDULÓN

A Magyar Néprajzi Társaság 2000. október 10–12. között megrendezett
vándorgyűlésének anyaga

Szerkesztette:
CSERI MIKLÓS–KÓSA LÁSZLÓ–T. BERECKZI IBOLYA

Különlenyomat

Szentendre, 2000

MAGYAR NÉPZENEI KUTATÁSOK A TÖRÖKSÉG KÖZÖTT

SIPOS JÁNOS

Mit keres egy magyar népzene gyűjtő a Volga-vidéken, a kazak sztyeppén, Kis-Ázsiában, Közép-Ázsiában vagy Belső-Ázsiában? Emlékezzünk SZABOLCSI Bence szép megfogalmazására: „A magyarság ma legszélső, idehajlott ága a nagy ázsiai zenekultúra évezredes fájának, mely Kínától Közép-Ázsián át a Fekete-tengerig lakó különböző népek lelkében gyökeredzik.”¹

Számos magyar tudós kutatta keleten személyesen a magyar nép eredetének nyomait. Elég, ha KÖRÖSI Csoma Sándor, REGULY Antal, VÁMBÉRY Ármin, LEITNER Miklós, BÁLINT Gábor, SZÉCHENYI Béla, LÓCZY Lajos, ZICHY Jenő, ALMÁSY György vagy STEIN Aurél nevére gondolunk. Ugyanakkor kiemelkedő hagyományai vannak a magyar népzeneben levő keleti elemek vizsgálatának is. Itt már a kezdeteknél olyan zenészóriásokkal találkozunk, mint BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán.

Felmerülhet azonban a kérdés, hogy miért is kell személyesen látogatni Ázsia korántsem veszélytelen területeire, miért nem elegendő a különböző népzenei könyvek íróasztal melletti tanulmányozása.

Mindjárt az első ok az, hogy az egyes török népek zenéiről nincsenek átfogó monográfiák, az pedig ugyancsak esetleges, hogy a létező népdalkiadványokba milyen dallamok kerültek be. Ha egyes dallamokat meg is találunk a publikációkban, arra legtöbbször nem kapunk választ, hogy ezek mennyire közismertek, milyen tájegységeken éneklik őket, városban, tanult embertől vagy egy kicsiny falu szélén éldegelő öreg nénikétől történt-e a gyűjtésük, és még sok más kérdésre sem. És főleg: nincs mód arra, hogy alaposabban utánajárjunk azoknak a dallamtípusoknak és zenei rétegeknek, melyek különösen felkeltették érdeklődésünket.

Tudnunk kell azt is, hogy a helyi gyűjtők a bonyolultabb, szerintük fejlettebb dallamokat részesítik előnyben. Ahogy VIKÁR Lászlónak a Volga-vidéken, nekem Törökországban, Kazakisztánban és Azerbajdzsánban jelentett komoly „leküzdendő” problémát, hogy kísérőim szinte el akartak „tiltani” az egyszerűbb dalok gyűjtésétől. Ezeket ugyanis szégyellték. Inkább a nagyobb formákkal, azoknak is lehetőleg a hivatásos előadóművész által megzenésített változatával szerettek volna büszkélkedni. Emlékszem, mennyire nyugtalankodott délnyugat-kazak gyűjtésem során a minket kísérő AMANDIK barátunk, hogy egyszerű dalokat veszünk fel, méghozzá képzetlen parasztemberek vagy éppen nomádok előadásában. Aggódott, hogy mit is fognak szólni ezekhez a primitív dalocskákhoz a távoli országokban.

A személyes gyűjtést indokolja az is, hogy a népzenei könyvek egy-egy dallamtípusból csak egyetlen adatot közölnek, márpedig a variánsok ismerete nélkülöz-

1. SZABOLCSI Bence 1934.

hetetlen a végső elemzésekhez. Végül, talán meglepő módon, a dallamok rendszerezésében is nélkülözhetetlen segítséget ad a helyszíni gyűjtés. Nemesgyszer fordul ugyanis elő, hogy többen énekelnek egymás után. Ilyenkor az elhangzott dallam olyan dallamot hívhat elő az énekesek emlékezetéből, mely első hallásra egészen különböző ugyan, de mégis sok szálon kapcsolódhat az előzőhöz.

Mivel a honfoglaló magyarság kultúrája erős törökös elemeket tartalmaz, joggal tehetjük fel jelentős török hatás, sőt egész török rétegek jelenlétét a magyar népzeneben is. De hogyan ismerhetjük meg a honfoglalás kori vagy az előtti zenét, hiszen abból az időből semmiféle zenei írásos dokumentum nem maradt fenn?

A történeti kutatások (nyelvészet, régészet, történetírás) segíthetnek abban, hogy legalább feltételes következtetésekre juthassunk, és az irodalmi adatok is szolgálhatnak egy-két utalással, de olyan értesüléseket, melyek valóban érdemi zenei adatokat tartalmaznak, sem innen sem onnan nem szerezhethetünk. Egyetlen lehetséges forrás marad, a ma élő népzene és – a történelmi értelemben szintén nem régi – zenei gyűjtemények. A módszeres és óvatos dallamösszehasonlítás lehetővé teszi – ha nem is egyes dallamok, de egyes stílusok korának megállapítását. Azt ugyan sohasem lehet bizonyítani, hogy egy ezer évvel ezelőttinek ítélt zenei stílus egyes darabjai akkoriban is pontosan ugyanolyanok voltak, mint ma, de ahol mód volt régebbi (két-háromszáz éves) feljegyzéseket a mai élő népzenei adatokkal összevetni, ott figyelemre méltó hagyományörzést lehetett megállapítani a lényegi jegyekben.²

Ideális lenne, ha a világ minden népének a népzeneje rendezett kiadványokban ott lenne a polcunkon. Ekkor meg lehetne kísérelni egy zenei világtérkép elkészítését, ahol az egymásba fokozatosan átolvadozó zenei óceánok és az egyes kiugró szigetek szépen kirajzolódna. Így fény derülhetne az egyes dallamtípusok és dallamstílusok elterjedtségére, a nemzeti vagy nemzetek feletti jellegükre illetve általános vagy területhez kötött voltukra. Ez azonban most még csak álom.

Mivel a jelen magyar népzeneről, annak főbb típusairól és rétegeiről – noha nem minden kérdésben értenek egyet a kutatók – viszonylag tiszta kép áll előttünk, tudjuk, hogy milyen jellegű zenei formáknak a megfelelőit kell keresnünk más népek népzenejében.³ Az összehasonlító munka több mint kilencven évvel ezelőtt kezdődött meg, egy hatalmas tudós átfogó koncepciójával.

BARTÓK 1906-ban, a magyar népdalok rendszeres gyűjtésének és tanulmányozásának megkezdése után alig néhány hónappal hozzálátott a Kárpát-medencében élő szlovákok, majd később a románok népzenei hagyományainak feltárásához.⁴ Meggyőződése volt, hogy csak a szomszéd népek zenéjének ala-

2. A legrégebbi olyan magyar kiadvány, mely régebbi népdalokat kottástól közöl PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám gyűjteménye. Ez kétszáz évvel ezelőtti állapotokat 'tükröz'. Lásd még a témáról DOBSZAY László 1984. 17–23.

3. Fontosabb összefoglaló munkák: BARTÓK Béla 1924.; KODÁLY Zoltán 1937.; SZABOLCSI Bence 1940.; VARGYAS Lajos 1981.; SZENDREI Janka–DOBSZAY László 1988.

4. A román gyűjtés 1967 és a szlovák gyűjtés 1959–1970 csak jóval halála után jelent meg. Saját gyűjtésein kívül a Columbia egyetemen 1941–1942-ben a PARRY-féle szerbhorvát gyűjteményt dolgozta fel.

pos ismerete segítségével lehet megállapítani, mi a sajátosan magyar, illetve mi az, ami közös vagy eltérő a különböző népek hagyományában. Ezt a nagy jelentőségű munkát a trianoni békeszerződésig folytatta, amikor is az elcsatolt területeken végzett gyűjtőmunka ellehetetlenült. Magyarlakta területen 1918 után lényegében már nem gyűjtött. Összesen mintegy hatezer magyar dallamot vett fel, és jegyzett le szövegestül,⁵ megírta alapvető könyvét *A magyar népdalt*, megalkotta az *Egyetemes Gyűjteményt*, és a dallamok egy részét zeneműveiben is felhasználta.⁶ Ugyanakkor intenzíven érdeklődött a rokonnépek és más népek zenéje iránt is.

1913-ban Észak-Afrikába utazott, ahol a Biskra-vidéki oázisok élő arabok népzenéjét tanulmányozta, 1919-ben kárpát-ukrán népdalokat gyűjtött a Felvidéken, 1929-ben pedig a szovjetunióbeli turnéja során meglátogatta a leningrádi fonogram-archívumot.

1924-ben közölt három *cseremisiz* népdalt, melyek kvintváltó-ötfokú stílusát a magyar népdalokéhoz hasonlította,⁷ és 1934-ben összehasonlító tanulmánya zárószavában leszögezte: „Az összefüggés a magyar pentaton anyag és a cseremisiz anyag közt kétségtelen”.⁸ Akkora jelentőséget tulajdonított ennek az anyagnak, hogy elkezdett oroszul tanulni, és gyűjtőútra készült a volgai cseremisizekhez. Noha, mint tudjuk, a trianoni békeszerződés után abbahagyta a népdalgyűjtést, ez a téma később is foglalkoztatta,⁹ sőt a kutatást a törökség felé is ki akarta terjeszteni.

Álláspontját így foglalta össze: „...mikor hozzáfogtunk a munkához, az a benyomás vált bennünk uralkodóvá, hogy ... a pentaton stílusnak az eredete ázsiai, és az északi törökségre mutat. ... Olyan magyar dallamokon kívül, amelyek cseremisiz dallamok változatai, olyan magyar dallamokat is találtunk, amelyek Kazan környékéről való északi-török dallamok változatai. Nemrég megkaptam Mahmud Ragib Kösemihalnak ... »A török népzene hangnemi sajátosságainak kérdése« című könyvét, és ott is találtam néhány ilyenfajta melódiát. ... Nyilvánvaló, hogy minden ilyenfajta dallam egyetlen közös forrásból származik, és ez a forrás a központi régi északi-török kultúra.”¹⁰ Vagy ahogy később írja: „Finnugor–török hasonlóságokat először a Volga táján élő népek irányában kerestem, és onnan kiindulva végül Törökország irányában.”¹¹

BARTÓK 1936-ban Törökországban gyűjtött, és a gyűjtött anyagról egyebek között megállapította, hogy „mintegy 20%-a meglepő rokonságot mutat a régi magyar dallamokkal.”¹²

5. BARTÓK Béla 1923.; 1935.; 1967.; 1959.; 1970.

6. Lásd a *Gyermekeknek* vagy a *Mikrokosmos* sorozat számos darabja.

7. BARTÓK Béla 1924.; még BÖI 267. A cseremisiz dallamok hangsora akárcsak a hasonló magyar dallamokéhoz *la-pentaton*, szerkezetük azonban a magyarban jellemző A⁵B⁵AB helyett ABA⁵B⁵.

8. BARTÓK Béla 1935.; BÖI 429.

9. Ahogy ez olvasható például a török gyűjtése előszavában.

10. BARTÓK Béla 1936.

11. *The Etude*, 1941. február.

12. SAYGUN A. A. 1976. Introduction – Conclusions.

A magyar zenei őstörténet megismerése érdekében végzett gyűjtések ezután hosszabbban szünetelnek, de ez idő alatt fontos elméleti tanulmányok születnek. Ezek közül is kiemelkedik SZABOLCSI Bence munkássága. SZABOLCSI hatalmas áttanulmányozott zenei anyagok segítségével nagy ívű összefüggések feltárására törekedett. Bemutatott példái a mai napig ösztönzik az etnomuzikológiai kutatásokat.¹³ SZABOLCSI Belső-Ázsiáig és Kínáig terjesztette ki az ereszkedő-öt-fokú dallamtípus területét.¹⁴ Megfogalmazása szerint a közép-ázsiai pentatónia a régi nagy kultúrákat jellemző pentatónia egyik sajátos változata, melynek az öt-fokúságon kívül speciális jellemzője a vele járó kvintváltó szerkezet, illetve a magasabb dallamsorok mélyebben való megisméltése, melyekhez még bizonyos ritmikai és díszítésbeli sajátosságok is járulnak.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadifogolytáboraiiban Robert LACH osztrák zenetudós finnugor és török anyanyelvű katonáktól gyűjtött.¹⁵ Ugyanebben az időszakban egy orosz hadifogságba esett kántortanító hazahozta VASZILJEV-nek, a cseremiszek polihisztorának 1920-ban kiadott népdalgyűjteményét. Ezek és más beszerzett publikációk alapján KODÁLY immár jó ötszáz dallam birtokában megrajzolta a cseremiszek sajátos kvintváltó dallamszerkezetének a képét.¹⁶ Ettől kezdve, egészen VIKÁR László nagy Volga-vidéki kutatásáig a magyarországi népzene-tudomány számára kétségkívülinek tűnik a közvetlen finnugor–magyar zenei rokonság.¹⁷

A keleti népzene helyszíni kutatása akkor indulhatott újra, amikor KODÁLY közbenjárására a Szovjet és a Magyar Tudományos Akadémia egyezménye lehetővé tette, hogy kétévenként két magyar kutató a Közép-Volga vidékére utazhasson. KODÁLY kérésére tanítványa, VIKÁR László lett a zenekutató, és hozzá csatlakozott BERECZKI Gábor finnugor nyelvész. A kutatás eleinte azt a célt tűzte ki, hogy a cseremiszk kvintváltó dallamok hátterét megtalálják, de a kutatás a dolgok természetéből fakadó természetességgel itt is úgy történt mint Bartók esetében. A vizsgálatok fokozatosan a finnugor népek felől a területen és általában is a finnugoroknál dominánsabb törökségi népek, jelen esetben először a csuvasok, majd a tatárok és baskírok felé fordult.

VIKÁR László és BERECZKI Gábor 1958–1979 között gyűjtöttek a területen az ott élő finnugor és török népek között. Az általuk felvett mintegy négyezer dallam egy részét publikálták is.¹⁸ Ennek a gyűjtésnek felbecsülhetetlen értéke, hogy egy

13. Igen elgondolkoztató párhuzamokat von például finn és magyar regósének között; osztyák medvének, kínai sirató és magyar sirató között, valamint magyar, cseremiszk, csuvas, kalmük, mongol és kínai dallamok között, például SZABOLCSI Bence 1979. 106–109.

14. SZABOLCSI Bence 1933. 71–95.; SZABOLCSI Bence 1934. 138–156.; SZABOLCSI Bence 1936. 233–251.; SZABOLCSI Bence 1940. 242–248.; SZABOLCSI Bence 1950.

15. Például mordvin, votják, cseremiszk valamint tatár és baskír katonáktól is. A köteteket 1917 és 1933 között Bécsben és Lipcsében hét kötetben ki is adta.

16. 1934-ben erről tanulmánya jelent meg, valamint a *Bicinia Hungarica IV. és az Ötfokú zene III–IV.* kötetekben csokrot kötött e dallamokból a zenei anyanyelvet tanuló magyar fiatalok számára.

17. E nézet egyik jelentős képviselője SZOMJAS SCHIFFERT György 1976.

18. VIKÁR László–BERECZKI Gábor 1971.; 1979.; 1999.

nagyobb, és sok nemzet által lakott terület különböző népzeneiről ad megbízható képet.

VIKÁR László megfigyelése szerint a Volga–Káma vidéken a török és a finnugor rétegek szétválasztása szinte lehetetlen, és a legegyszerűbb dallam típusoktól a legbonyolultabbakig gyakran hallani közös elemeket. Ugyanakkor az oroszok diatonikus, többszólamú zenéje élesen elválik a többiek egyszólamú, nagyrészt pentaton dallamaitól. Általános tendenciaként konstatálja, hogy míg a törökök zenéje évszázadok óta erősen hatott a finnugorokra, ez fordítva nem igaz. A gyűjtések során kiderült, hogy a magyar népzene egy rétegéhez hasonló kvintváltó stílus csak a cseremisiz-csuvas határon, egy 60–80 átmérőjű körben él, mégpedig mind a két népnél. A személyes gyűjtések alapján (Kodály majd később VARGYAS véleményével szemben) VIKÁR megkérdőjelezi, hogy az ottani kvintváltó stílus a hasonló magyar stílussal genetikus összefüggésben lenne, azt ott egy újabb fejleménynek tartja. A Volga-vidék népeinek és a magyarság népzenejének az összevetése tehát, ha nem is egyértelmű végeredménnyel, de megtörtént.

Magyar részről egy másik, igen jelentős hatású népzenei kutatás Anatóliában zajlott le. Ez a kutatás BARTÓK már említett törökországi gyűjtésével kezdődött.

1936-ban az Ankarai Egyetem tanárának, RÁSONYI Lászlónak a javaslatára a Halkevi¹⁹ ankarai szervezete meghívta BARTÓK-ot, hogy tartson néhány előadást Ankarában, lépjen fel szólistaként az Ankarai zenekarral és végezzen népzenei kutatómunkát néhány megfelelően kiválasztott török faluban.

Ahogy BARTÓK írta: „Kitörő örömmel fogadtam el a meghívást, hiszen régóta szerettem volna a helyszínen vizsgálni a török népzeneét, és kideríteni, van-e összefüggés a magyar és a török népzene régi rétegei között. Erre a kérdésre feltétlenül választ kellett találni, mert a magyar népzene régi rétegei, valamint a cseremiszek (marik) és a kazáni tatárok népzenejének összehasonlítása során határozott rokonság mutatkozott e népek népzenei között. Lényegbevágónak tűnt, hogy megtudjuk, van-e hasonló dallamcsoport a török népzeneben, hiszen ilyen dallamok megléte termékeny következtetések levonását teszi lehetővé...”

Sajnos a kutatómunka időtartama meglehetősen rövid volt, csak tíz nap állt rendelkezésükre. Rásonyi javaslatára végül is a nomád yürük törzsek egyik téli szálláshelyét, az Adanától mintegy hatvan-hetven mérföldnyire fekvő Osmaniye körül elterülő déli tengerpart közelében levő helyet választották ki. Feltételezték, hogy azok az emberek, akik ilyen régies vándorló-szokásokat megtartottak, jobban megőrzik régi zenei anyagukat is, mint a már letelepedett népesség.”

A gyűjtött dallamokat BARTÓK csoportosította, és dallamosztályokat alakított ki, melyek közül az első kettőnek, az anyag 43%-ának kiemelt jelentőséget tulajdonított. A török nyolcszótagos parlando és izometrikus dallamok bemutatása után ezt írja: „Ha összehasonlítjuk ezeket a tulajdonságokat a nyolcszótagos régi stílusú magyar dallamok tulajdonságaival, látjuk, hogy szinte szó szerint megegyez-

19. A Halkevi („Népház”) egy Törökországot lefedő kultúrház-hálózat volt.

nek". A különbségek között felsorolja, hogy a török dallamokban ritka az alsó szó hang,²⁰ kevésbé pentatonok és nincs bennük kvintváltás.

A tizenegy szótagos izometrikus parlando dallamok osztályát mintegy ikerosztályként kapcsolja a nyolcszótagos dallamok fenti osztályához. A bennük szereplő kisebb ambitusú dallamokat szintén hasonlóan tartja a megfelelő magyar dallamokhoz.

Végül még az anatóliai pontozott ritmusú dallamokra hívja fel a figyelmet, azzal a megjegyzéssel, hogy „Nem tudjuk pontosan, vajon a pontozott ritmus előfordul-e máshol is, így bármilyen erős is a hasonlóság, a magyar és a török anyagnak ezt a közös tulajdonságát nem vehetjük a ritmusok közös eredete meggyőző bizonyítékának”.

„A többi osztályt olyan kevés dallam képviseli, hogy se típusleírást nem adhatunk, se következtetéseket nem vonhatunk le” – írja végül BARTÓK.

BARTÓK anatóliai kutatása után izgalmas a kérdés, hogy egy bővebb török anyag birtokában található-e további, egymással összefüggő török és magyar népzenei dallamtípusok, dallamosztályok és zenei stílusok, illetve a már felfedezett összefüggések megerősítést vagy cáfolatot nyernek-e?

A sok-sok egyéb kérdés között számunkra különösen érdekes annak a kinyomozása is, hogy megtalálható-e közös régi török zenei stílusok nyomai a mai török népek zenéiben. Ugyanígy vizsgálatlan az is, hogy mi az összefüggés az egyes török népek nyelvi rokonsága és népzenei kapcsolataik között? A magyarokat közelebből érdeklő fontos kérdések egyike az is, hogy a török zenei stílusoknak mi a viszonya a magyar népzene egyes rétegeihez. A kiterjedt összehasonlító kutatás reményt adhat az egyes régi népzenei stílusok kialakulásának és fejlődésének kiderítéséhez is.

Törökországi kutatásom 1987-ben kezdődött, és 1993-ig tartott. Az ott töltött hat év alatt összesen 1400 dallamot rögzítettem és jegyeztem le. Saját gyűjtésem kiegészítésképpen feldolgoztam egy összehasonlító anyagot, mely Törökország szinte minden területéről származó mintegy háromezer dallamból áll.

Ez a nagy anyag lehetővé tette, hogy BARTÓK-nak a magyar és a török népdalokra, valamint a dalszövegekre vonatkozó összehasonlító elemzését tovább bővítsem, sőt helyenként módosítsam. Kiderült, hogy a BARTÓK által felfedezett, a magyar pszalmódizáló dallamokhoz hasonló török dallamok nem csak Törökország délkeleti vidékén élnek, hanem Anatóliában szinte mindenhol, mégpedig stílusalkotó sokaságban.

Fény derült arra is, hogy az anatóliai siratók egyes dallamai igen erős hasonlóságokat mutatnak a magyar sirató általános kisformájával, ami megkérdőjelezi azt az állítást, hogy a magyar siratóstílust csak mint „ugor-réteget” lehetne megmagyarázni. A gyermekjátékok egyszerű szerkezetű dallamai pedig sok népnél előfordulnak, ám a magyar és az anatóliai dallamstílus alapvető hasonlóságának – és jellegzetes különbségeinek – megállapítása mégis tanulságokkal járt. Végül bebizonyosodott az is, hogy a pentaton kvintváltó stílus Anatóliában nem létezik,

20. Később kutatásom során ilyenek is szép számban kerültek elő.

ugyanakkor kiterjedt stílusként találtam meg a belső-mongóliai Dzo-uda terület mongol és tunguz törzseinek népzenejében.²¹

Mindenképpen érdemes elgondolkozni, hogy ezeknek a zenei rétegeknek a hasonlósága minek tulajdonítható.

Kezdjük a *gyerekjátékok* egyszerű dallamaival. A nagyszekundos *re-do* bichord elszórtan előfordul a magyaroknál, törököknél és sok más nép zenéjében is.²² Ugyanakkor a magyar gyermekdalokban oly fontos szerepet játszó kisterces *szo-mi* biton vagy *szo-la-szo-mi* tritonból építkező dallam sem az anatóliai népzeneben sem az eddig áttanulmányozott más törökségi népnél nem létezik. Ilyen jellegű török dallammal magam csak BARTÓK török gyűjtésének egyetlen példájában találkoztam.²³

Ezzel szemben a *mi-re-do* magon körül forgó majd *re-n* végződő megoldások gyakoriak a török gyermekdalok és más egyszerű dallamok között, és nem ritkák a magyar gyermekdalok között sem. Itt a hasonlóságból természetesen nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket: a mag és jellegzetes megvalósulásai ősi és általános zenei megnyilvánulások lehetnek. „Ez a fajta dallam megtalálható más népek zenéjében is, ilyenek a német gyermekdalok, vagy a paleo-ázsiai népek zenéje is, ami nem más, mint a *mi-re-do* trichord, amely szinte mindig a középső hangján ér véget.”²⁴ Ugyanúgy megemlíthetünk itt hasonló türkmén vagy iraki dallamokat is.²⁵ Mégis érdemesnek tűnik megjegyezni, hogy ez a fajta dallam, mely a magyar és a török zenében gyermekdalként, valamint bőségvarázslással és rontásbetegség-elhárítással kapcsolatos szokásdalként olyan gyakori, a magyarok szomszédai, illetve a németek gyermekdalai vagy szokásdalai között csak elvétve található meg.

Fontos lenne egy alaposabb vizsgálatot folytatni az egyszerűbb dallamok közötti összefüggésekkel kapcsolatban. A hangkészlet ugyanis önmagában nem minősít, sőt még a *mi-re-do* forgómozgás is különböző módokon mehet végbe. Például a magyar gyermekdalokban a *mi-re-do-re* mozgás uralkodik, az anatóliai gyermekdalban pedig inkább a *do-re-mi-re*, ahogy azt a következő dallamokban is halljuk.

21. SIPOS János 1998. 1–57.

22. Például BELIAEV V. M. 1975. 130. türkmén dallam.; MNT I. kötet kezdő dallamai.; WIORA Walter 1956. szerb, tűzföldi, algériai, bolgár dallamok.; VIKÁR László 1993.

23. BARTÓK Béla török gyűjtés No49d.

24. VARGYAS Lajos 1981.

25. Például BELIAEV V. M. 1975. 136.; PAPRONYI T 1981.

a)

Csip csip csó - ka, vak var - júcs - ka, Ki lá - nyát sze - re - ted, Ró - ka Pál - ét,

b)

Yağ sa - ta - rim, bal sa - ta - rim, Us - tam öl - müş, ben sa - ta - rim.

1. példa *mi-re-do* magú forgó dallamok. a) *Csip-csip csóka*, magyar gyermekdal (AP 12565), b) *Yağ satarım, bağ satarım* anatóliai gyermekdal.

A magyar sirató stílus nemzetközi vonatkozásait legújabbán egyrészt VARGYAS Lajos, másrészt DOBSZAY László foglalta össze.²⁶ A hasonló dallamok után kutatva áttekintették az európai népzene hozzáférhető anyagait és DOBSZAY a gregoriániumot is.

Az eredmények röviden összefoglalva a következők: a *szlovákoknál* van egyező kis forma, mely a történelmi adatok alapján magyar átvételnek tekinthető. A *románoknál* a legegyszerűbb egykadenciás *fa-mi-re-do* hangkészletű siratókon kívül *re-do* bichordból építkező kétkadenciás és dór-fríg jellegű VII-es főkadenciájúak is szerepelnek, ezen kívül gyakoriak a pszalmódizáló dallamokhoz hasonló pentaton sorok, valamint a tritont hangsúlyozó mixolíd típusok is. A *szerb és macedón* anyagban is előbukkannak ilyen jellegű, bár többnyire egysoros vagy sorpáros formájú dallamok, a *bolgár* népzeneben pedig kifejtett hasonló stílusként él, többnyire strófikus és rövidebb sorokból álló dallamokban. Európa néhány más népénél is előfordul hasonló dallam: a sirató kisformájára emlékeztető alakzatok szórva nyosan a *szicíliai, francia, német* dallamok között és kifejtett, a kétkadenciás formát és a fríg lefutást is tartalmazó stílus formájában a *spanyoloknál*. Az északi (angolszász, ír, skót, hebridai stb.) gyűjteményekből azonban, a bennük található dallamok eltérő jellege miatt nem várható ilyen stílus felbukkanása. Ugyanakkor a gregorián egyes tónusai közelebb állnak a magyar sirató stílushoz, mint bármely népzenei dallamcsoport.

A korábbi adatok alapján a magyar kisforma által képviselt dallameszmény sok európai és Európán kívüli népnél jelenik meg elszórtan vagy akár továbbfejlesztett formákkal, gazdag stílus alakjában. Mindez utalhatna egy általános, mindenhol előforduló ősiségre is, ám egyes népeknél teljességgel hiányzik – igaz nem tudhatjuk, hogy valaha megvolt-e náluk.²⁷ Azon is el kell gondolkoznunk, hogy nem

26. VARGYAS Lajos 1981. 255–280.; DOBSZAY László 1984. 49–95.

27. A 35-ik ICANAS-on bemutatott videóról jegyeztem le egy hasonló nepáli sámándalt: s' rmmr d d / rmmr d d.

minden gyűjtemény volt reprezentatív, valamint azon az egyes népeknél ezek a dallamok eltérő súllyal és gyakorisággal jelentkeznek.

DOBSZAY László szerint „Európa déli övezetére kellene e zenei nyelvet lokalizálnunk, egy keleten kissé felkanyarodó, lényegében mediterrán sávban elhelyezkedő dallamkultúra szétfejlődött utódainak kellene tekintenünk az elemzett stílusokat.”²⁸

Keleten ide tartozó dallamok bukkantak fel vogul, osztyák,²⁹ finn, észt,³⁰ Kaukázus környéki³¹ népeknél, egyes török népeknél³² sőt a szlávoknál is, ám egyrészt az áttekintett gyűjtemények itt sem vehetők teljes körűeknek, másrészt sok népnél teljesen hiányoznak az ide vonatkozó publikációk. DOBSZAY László a keleti adatok alapján úgy véli, hogy ezek megengedik a sirató gyökereinek az ugor korba való visszavetését, de további kutatásokat tart szükségesnek.³³ Ezzel szemben Vargyas Lajos határozottan állítja a sirató ugor kori eredetét.³⁴

VIKÁR László és BEREZKY Gábor nagy Volga-vidéki gyűjtése is járt tanulságokkal a siratókat illetően.³⁵ A mordvinok között végzett gyűjtés megmutatta, hogy náluk él a sirató. E dallamok hangkészlete általában a *do-re-mi* vagy a *re-do-ti-la* tri, illetve tetrachord, mely ütempáros formában szólal meg (például *drdl/rd(t)* vagy *mrdr/rmrd* stb.) E dallamok mindig egykadenciásak, nem ereszkedőek, motívikájuk inkább a gyermekjátékokra emlékeztet, és a gyűjtések ki is mutatták, hogy a mordvin siratók és gyermekdalok között nagyfokú hasonlóság van.³⁶ A kisebbségben élő *vojákók* zenéje nagyrészt a *(la/szo)-mi-re-do* hangokból építkezik, ám itt Vikárék kevés siratót találtak. A *do-re-mi-(szo)* hangkészletű dallamok itt is többnyire egykadenciásak, nem ereszkedő jellegűek: *do-re-mi-(szo-mi)-re-do* dombokból, illetve *mi-re-do* leereszkedésekből épülnek fel, és időnként az első sor végén *do-re-mi* emelkedés is hallható. Ezek a dallamok sem vehetők a magyar sirató-dallamok közvetlen rokonainak.³⁷ A *cseremiszeknél* a sirató már nem él. A tatár föld délnyugati részén élő *csuvasok* igen egyszerű dallamainak magja (*szo'*) *-fa-mi-do*, ingadozó magasságú 2. fokkal. A menyasszonysirató mozgásai itt is jellegzetesen domborúak *do-mi-fa-(szo'-la')-mi-do*. Úgy tűnik, hogy a tatároknál és a baskíroknál sem él már a sirató. A keresztény tatárok népzenejében és a baskírok egyes dallamaiban is feltűnik a *(szo)-mi-re-do* tetra, illetve triton.³⁸ Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Volga-Káma mentén nem találkozunk ezzel a fajta sirató stílussal.

28. DOBSZAY László 1983. 93.

29. SZABOLCSI Bence 1933.; VARGYAS Lajos 1953.

30. C. NAGY B 1959.; C. NAGY B 1962. 229–240.; SZOMJAS-SCHIFFERT György 1963.; 1965. Ezek a dallamok általában strófikusak és tempo giusto ritmusúak.

31. LACH Robert 1928. 114., 126., 128., 130., 135., 157–61., 172., 174., 177., 181., 118–121 stb.

32. LACH Robert 1952. 160–61.

33. DOBSZAY László 1983. 53.

34. VARGYAS Lajos 1953. 611–557. Megvizsgálja nyelvrokonaink zenéjét, majd az osztyák és vogul 2–1 kadenciás dallamokon kívül 5, 4, 2, 1, valamint 4, 1; 5, 4, 1; 5, 4, 2, 1; 5, 4, b3 stb. kadenciájú medvénekeket is közöl.; VARGYAS Lajos 1981. 262–267.; DOBSZAY László a VARGYAS Lajos (1953)-ban felhozott példák egy részét a sirató stílustól eltérőnek tartja.; DOBSZAY László 1983. 50–51.

35. VIKÁR László 1979.

36. VIKÁR László 1980. 159.

37. VIKÁR László 1969.

38. VIKÁR László 1979.

E rövid áttekintés után érdemes összefoglalni, hogy kutatásaim milyen irányban módosították a siratókkal kapcsolatos megállapításokat. Magam az eddigi adatok mellé egy kb. háromszáz dallamos anatóliai sirató gyűjtést, egy húszdallamos kazak és egy ötvendallamos azeri siratóanyagot tettem.

A nagy mennyiségű megbízható anatóliai adat azt mutatja, hogy ott a pentatonos (*la-*) *szo-mi-re-do*, illetve a diatonikus (*la-*) *szo-fa-mi-re-do* hangkészletű egy- és kétkadenciás forma mind járulékos leereszkedéssel, mind e nélkül él, mégpedig sirató, menyasszony-búcsúztató, altató stb. jellegű recitatív műfajokban és kötetlen formai elrendezésekben is. Azerbajdzsánban is van a siratóknak egy ugyanilyen, kétkadenciás kisformája. Ugyanakkor a nagyformához hasonló alakzatokat Törökországban legfeljebb elszórta lehet felfedezni, Azerbajdzsánban pedig még úgy sem. Mindez nem mond ellent a dallamstílus mediterrán elterjedtségét valló elméletnek, különösen mivel tudjuk, hogy az anatóliai kultúra összetett, és annak a közép-ázsiai török komponens csak az egyik, bár alapvető réteget alkotja.

Ezzel összefüggésben elgondolkodtató a mongóliai kazakok népzeneje. Ez az archaikus kultúrájú, máig nomadizáló török csoport erősen őrzi ősi hagyományait és zenéjét. Nagyobb mennyiségű mongóliai kazak dallamot néztem át,³⁹ túlnyomó többségük *do*-pentaton vagy *szo-mi-re-do* tetrachord volt. Ezt a hangsört ereszkedve használják a siratók, és domb alakú ívekkel a párosító valamint a tulajdonképpeni dalok. A dallamok között mintegy húsz sirató és menyasszony-búcsúztató akadt, mindegyik *szo-mi-re-do* alapú. Közöttük gyakori az egymagú, mindig *do*-ra ereszkedő (*s ssm rr dd d / dm dr dd d*).

Ugyanakkor előfordulnak kétkadenciás siratók, illetve siratószerű dallamok, melyeknek legegyszerűbb típusa kizárólag a *mi-re-do* trichordot használja. A kazakoknál, törököknél és az azeriknél is megtalálható a periódus előtti állapot és a kadenciáknak az a szabad váltakozása, melyet VARGYAS Lajos az obi-ugor dallamoknál tapasztaltam. Nézzünk meg most egy anatóliai, egy magyar, egy mongóliai kazak és egy azeri siratót.

39. Negyvennyolc dallamot jegyeztem le SOMFAI Dávid gyűjtéséből, valamint átnéztem a *Kaz1* kötet 325 dallamát.

a)

b)

Şu kaş-la-nın ka-pi-si-na,
Na-il ol-dum ya-pi-si-na,
Üç-beş ha-in öl-dü-re-yim,
Ki lit-vu-run ka-pi-si-na.

c)

Ba-ya-gí yil-kí jī-līn-day,
Men a-nam-nan goy tuw'p-pin.
Sar' ar-ka-nim-da kī-rīn-da,
Ä-we-li a-day a-ta-miz oy,
Je-tip-ti ko-nis ay bu-rin-da.

2. példa *Siratódallamok.* a) *anatóliai* (Sipos No18), b) *magyar* (AP 10117f), c) *mongóliai kazak* (Csáki Éva *mongóliai gyűjtéséből*), d) *azeri* (Sipos János *azeri gyűjtéséből*)

Úgy tűnik tehát, hogy a sirató stílus elterjedtsége határainak végleges megállapításával még várni kell. Valószínű, hogy az időálló eredményeket itt is a nagy mennyiségű megbízható gyűjtések végzése és áttanulmányozása során mondhatjuk majd ki.

Végül vizsgáljuk meg a *pszalmodizáló* stílust. Magyar területen ez a zenei stílus csak Erdélyben mutatható ki, azon belül is főleg a székelyek között. Ugyanakkor peremterületekre visszaszorult archaikus réteg nemigen lehet, mert más régies kultúrájú helyeken nem található meg, és ez arra utal, hogy a székelyek sajátja volt, és az ma is. Természetesen felmerül a kérdés, hogy miért éppen itt jelentkezik ez a zenei forma. A székelyek esetleges – többek által feltételezett, de érvényesen nem bizonyított – török eredete önmagában nem feltétlenül köti össze az anatóliai és a magyar stílust. Nagy nehézség itt ugyanis egyrészt az anatóliai kultúra, és ezen belül a zenei kultúra sok komponensből való összetettsége. Elgondolkoztató persze, hogy hasonló dallamok *stílusalkotó* mennyiségben a nyugat-kazak területeken is előkerültek. Ugyanakkor például a keleti kazakoknál nincs, ott viszont – mint az imént láttuk – a siratódallamok hasonlóak egyes magyar és anatóliai sirató rétegekhez.⁴⁰ A stílus török származtatása tehát nem bizonyítható, és mindez újra rámutat arra is, hogy óvatosabban és sokkal pontosabban kell fogalmaznunk, amikor általánosságban beszélünk a török vonatkozásokról.

KODÁLY Zoltán a *do-re-mi* magú recitáló dallamokat külön tárgyalja, és a *Szivárvány havasán* dallammal kapcsolatban a következőket írja: „Ennek a dallamnak, legalábbis első felének, töméntelen változata van a Lach-gyűjtötte mordvin, zürjén, votják dallamok közt is. Mégsem láthatunk benne finnugor vagy török őstípust: úgy látszik valami általánosabb, nemzetfelettibb, ősi recitáló formula él benne, mert a fenti népek aligha meríthették akár a keresztény, akár a zsidó egyház liturgikus zsoltárénekeiből, ahol máig nagy szerepe van.”⁴¹

Szabolcsi Bence e dallamokat elválasztja a belső-ázsiaiak tekintett kvintváltó dallamoktól, és elő-ázsiai, a zsidó szertartási zenéhez is kapcsoló formaként mutatja be őket.⁴² Rajeczky Benjamin e zenei körbe tartozó középkori német példákat idéz.⁴³ SZENDREI Janka átfogóan ismerteti a magyar *pszalmodizáló* stílust.⁴⁴ Felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar stílushoz hasonló rétegeket a latin egyházi zenekultúra az első és a hatodik zsoltártónusban és ezek strófás formáiban már kialakulási periódusa óta (legkésőbb 3–4. század) magában hordoz, és ezek a zenei rétegek a héber liturgikus zenével is összefüggenek. A népi és az egyházi stílus közötti kapcsolat magyarázata véleménye szerint az, hogy az egyházi hagyomány „stilizált, rögzített, rendezett valamit, amit a zenei köznyelvből merített.” A magyar stílus eszerint nem egyházi eredetű, és tartalmaz annál egyszerűbb (sirató) ill. szervezettebb (strófikus) rétegeket is. Ugyanakkor előfordulnak benne egyházi énekekből levezethető dallamok is.⁴⁵

40. Két hasonló tatár dallamot találtam ugyan, de ezek az áttanulmányozott mintegy 1200 dallam között kivételesnek tűntek. Ugyanakkor ide tartozik az ún. „cigány himnusz” is.

41. KODÁLY Zoltán 1976. 35.

42. SZABOLCSI Bence 1936. 243.

43. RAJECZKY B 1969. 57–58.

44. DOBSZAY László–SZENDREI JANKA 1988. 53–232.

45. DOBSZAY László–SZENDREI Janka 1977. 18.

Az a kérdés azonban megválaszolatlan, hogy az erdélyi népesség hol találkozott ezzel a zenei köznyelvvél, melyből az egyházi stílusok is merítettek. Láttuk, hogy ennek a dallamtípusnak az első fele előbukkan a szinte kizárólag *do*-pentaton dallamokat éneklő mongóliai kazakoknál, vagy éppen Anatóliában is. Ám a *pszalmodizáló* stílusnál a dallam második fele is alapvető szerepet játszik, noha nem lehet kizárni, hogy egy alapvetően *mi-re-do*-n recitáló dallamkör dallamai egy erős *lá*-pentatonos hatásra éppen *pszalmodizáló* dallamokban látott módon bővültek volna lefelé.

Nézzünk most meg egy magyar, egy anatóliai és egy nyugat-kazak pszalmodizáló dallamot. A nyelv és a zene közötti ambivalens viszonyt jól tükrözi, hogy míg az azerik az anatóliai törökök legközelebbi nyelvrokonai, náluk ez a stílus, mely az anatóliai népzeneben oly fontos szerepet foglal el, teljességgel hiányzik.

a)

Yay - la - nin da yol - la - ri ga - tar, ga - tar, gi - der,
Ö - lüm ü - lenj ay - ri - lik de bel - le - ri - mi de bü - ker,

b)

Jaj, hun hőtt meg, vagy hó! hord-ták el a tes-tit a va-dak,
Jaj, ha tud-nám, hogy mer-re va-gyon!

c)

Er - kin - döp ös - ken oy öz tö - rim,
E - rik - siz ke - tip ow ba - ra - mün,
E - rik - siz ös - ken öz tö - rim,
E - rik - siz ge - tip ow ba - ra - mün,
Kay - rın - da me - nin ba - wl - rım, ay.

d)

Jaj, ha tud-nám, hogy mer-re va-gyon!

3. példa *Pszalmodizáló dallamok. a) magyar (AP 8112d), b) anatóliai (Sipos No74), c) nyugatkazak dallam (Sipos János kazak gyűjtéséből)*

Az összehasonlító etnomuzikológiai kutatás tehát az eddigi eredményeket kibővítő keretekben folyik tovább. A hatalmas török nyelvi tömb nyugati részén élnek északról dél felé sorolva a nagyobb népeket: a csuvasok, baskírok, tatárok, kazakok, türkmének, azerik és az anatóliai törökök.⁴⁶

- *cseremisiz*
  - *csuvas*
  - *tatár*
  - *baskír*
  - *kazak*
  - *mongoliai kazak*
  - *belső-mongol*
  - *türkmen*
  - *azeri*
- *anatóliai török*

4. példa *Térkép a gyűjtési helyekről*

Mint láttuk ezen az óriási félholdon élő török népek között már történtek magyar népzenei kutatások. A felső, északi részen VIKÁR László jelentős csuvas, tatár, baskír anyagot gyűjtött, és a cseremisiz-csuvas határon a magyar pentaton kvintváltó stílushoz igen hasonló zenei stílust fedezett fel.⁴⁷ Délen pedig az anatóliai népzene tudományos igényű feltárását BARTÓK Béla 1936-os törökországi gyűjtése indította el, ehhez csatlakozott azután az 1987–1993 közötti anatóliai gyűjtése. Ennek során kiderült, hogy a kvintváltó stílus itt ugyan nem található meg, de a *zsoltározó* és a *sírató* stílusokban rendkívül erős hasonlóság mutatkozik a magyar és az anatóliai népzene között.

A Volga-vidék és Anatólia között élnek a nyelvileg az anatóliai törökséghez igen közel álló, ugyancsak az oguz csoportba tartozó azerik és türkmének, valamint a tatárokhoz hasonlóan kipcsak-török nyelvet beszélő kazakok. Nyugat-Kazakisztán Mangisztaw területén, Nyugat-Mongólia Bayan-Ölgij területén valamint Azerbajjanban végzett gyűjtéseim, és Belső-Mongol kvintváltó stílus felfedezése tovább szélesítették a kutatás területét.

A 2000-es türkmen expedíció anyagával a 'félhold' áttekintése befejeződik, és remélhetően lehetőséget ad egy nagyszabású areális összehasonlító áttekintésre. Nem tűnik tehát reménytelennek, hogy a nem nagyon távoli jövőben nagyobb biztonsággal nyilatkozhatunk egyes törökségi népek zenéjéről, azok belső összefüggéséről, és az esetlegesen a magyarság felé mutató szálakról.

46. Ebben a sávban, sőt még nyugatabbra is élnek török nyelvű népek, például a szintén oguz csoportba tartozó gagauzok vagy a kipcsak nyelvek északnyugati csoportjának nyelvét beszélő karaimok, karacsaj-balkárok, krími tatárok, kumüök. Ezen felül Európa számos országában található török kisebbségek, például a dobрудzsi vagy a bulgáriai tatárok. Természetes az ő zenéjük vizsgálata is igen fontos.

47. A magyar és a cseremisiz-csuvas határ dallamai közti genetikus összefüggés vitatott. Ellene nyilatkozik a terület zenéjét igen mélyen és közvetlenül ismerő VIKÁR László is.

IRODALOM

BARTÓK Béla

- 1920 *Die Volksmusik der Araber von Biskra und Umgebung*. Zeitschrift für Musikwissenschaft II. 9. 489–522. In: BÖ. 518–561.
- 1923 *Volksmusik der Rumänien von Maramureş*. München
- 1924 *A magyar népdal*. Budapest
- 1931 *Hungarian Folk Music*. London
- 1935 *Melodien der rumänischen colinde*. Wien
- 1935 *Népzeneék és a szomszéd népek népzeneje*. BÖ p. 429. Budapest
- 1936 *Halk müziği hakkında*. Ankara
- 1937 *Népdalgyűjtés Törökországban*, Nyugat 3. 173–181. Budapest
- 1959 *Slovenské t'udové piesne I*. Academica Scientiarum Slovaca. Bratislava
- 1967–1975 *Rumanian Folk Music I-IV*. The Hague
- 1970 *Slovenské t'udové piesne II*. Bratislava
- 1976 *Turkish Folk Music from Asia Minor*. Ed. by: Benjamin Suchoff, Princeton
- 1991 *Küçük Asya'dan Türk Halk Musýkisi*. fordította és az előszót írta: Aksoy B. Istanbul

BARTÓK Béla–KODÁLY Zoltán

- 1923 *Erdélyi Magyarország. Népdalok*. Budapest

BARTÓK Béla–LORD A. B.

- 1951 *Serbo-Croatian Folk Songs*. New York

BELIAEV, V. M.

- 1975 *Central Asian Music*. Middletown

C. NAGY B.

- 1959 *Adatok a magyar népdal kialakulásához*, Zenetudományi Tanulmányok VII. 605–688. Budapest
- 1962 *Typenprobleme in der ungarischen Volksmusik*. *Studia Musicologica* 225–266. Budapest

CLAUSON, G.

- 1972 *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford

DOBSZAY László

- 1984 *Magyar Zenetörténet*. Budapest

DOBSZAY László–SZENDREI Janka

- 1977 *„Szivárvány havasán” a magyar népzene régi rétegének harmadik stíluscsoportja*, In: *Népzene és zenetörténet III*. Budapest
- 1988 *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa I-II*. Budapest

GOLDEN, P. B.

- 1992 *An Introduction to the History of the Turkic People*. Wiesbaden

KODÁLY Zoltán

- 1937 *A magyar népzene*. Budapest

LACH, Robert

- 1930 *Krimtatarische Gesänge*, Wien–Leipzig
Gesänge russischer Kriegsgefangener. Wien–Leipzig: I. Bd. *Finnischugrische Völker*, 1. Abt: *Wotjakische, syryjänische und permjakische Gesänge* 1926. 2. Abt: *Mordvinische, Gesänge* 1933. 3. Abt: *Tscheremissische Gesänge* 1939. 4. Abt: *Tschuwaschische Gesänge* 1940. *Volks Gesänge von Völkern Russland*. II. Bd. Wien. 1952 *Turktatarische Völker. Kasantatarische, mescherische, westsibirisch-tatarische, turkmenische, kirgisische und tscherkessisch-tatarische Gesänge. Gesänge russischer Kriegsgefangener*. II. Bd. 2. Abt. *Baschkirische*

PAPRONYI T.

- 1981 *Jellegzetes motívumok iraki gyermekjátékok és mondókák dallamaiban*. Zenetudományi dolgozatok. 315–330. Budapest

- RAJECZKY Benjámín
 1969 *Gregorián, népének, népdal*, Magyar Zenetörténeti Tanulmányok II. Budapest
- SACHS, C.
 1962 *The Wellspring of Music*, New York: McGraw-Hill. (ZTI - 60.002)
- SAYGUN, A. A.
 1976 *Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey*. Budapest
- SIPOS János
 1991 *Similar Melody-Styles in Hungarian and Turkish Folk Music*. The Fourth International Turkish Folklore Congress III. 235–257. Antalya
 1993 *Türkiye Türkleri Halk Müziğinin Sýnyflandýrylmasý*. Ankara Üniversitesi DTC Fakülte Degisi. 181–199. Ankara
 1994 *Török és magyar siratók*. Keletkutatás 1994 tavasz 46–58. Budapest
 1994 *Török Népzene I*. In: MTA ZTI Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez. Budapest
 1995 *Török Népzene II*. In: MTA ZTI Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez. Budapest
 1996 *Connection between Turkish songs having different structures*. The Fifth International Turkish Folklore Congress. Ankara
 1997 *Similar musical structure in Turkish, Mongolian, Tungus and Hungarian folk music*, Historical and Linguistic Interaction Between Inner-Asia and Europe. 305–317. Szeged
 1998 *Újabb adatok a kvintváltás eurázsiai elterjedtségéhez*, Néprajzi Látóhatár VII. évfolyam 1–57. Budapest
 1999 *The folk-music of Khazaks living in Mangd'staw and Bayan-Ölgiy*. UNESCO European Center for Traditional Culture. Budapest
- SZABOLCSI Bence
 1933 *Oszttyák hősdalok – magyar siratók melódiái*. Ethnographia XLIV. 71–95. Budapest
 1934 *Népvándorláskori elemek a magyar népzeneben*. Ethnographia XLV. 138–156. Budapest
 1936 *Egyetemes művelődéstörténet és ötfokú hangsorok*. Ethnographia XLVII. 233–251. Budapest
 1940 *Adatok a közép-ázsiai dallamtípus elterjedéséhez*. Ethnographia LI. 242–248. Budapest
 1940, 1979 *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Budapest
 1946 *A régi nagy kultúrák dallamossága*. Ethnographia 1–13. Budapest
 1947, 1979 *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Budapest
 1950 *A melódia története*. Budapest
- SZENDREI Janka
 1978 *A magyar népdalok új stílusrendjének elveiről*. Ethnographia LXXXIX.
 1978 *Auf dem Wege zu einer neuen Stilordnung der ungarischen Volksmusik*. Studia Musicologica XX.361–379.
- SZENDREY Janka–DOBSZAY László
 1988 *A magyar népdaltípusok katalógusa*. Budapest
- SZOMJAS-SCHIFFERT György
 1963 *Die finnisch-ugrische Abstammung der ungarischen Regös-Gesänge und der Kalevala-Melodien*. Musik des Ostens
 1965 *Der Kalevala-Typ in der gemeinsamen Melodien der finno-ugrischen Völkern*, II. Internationalis Fenno-Ugristarum. 310–324.
- VARGYAS Lajos
 1953 *Ugor réteg a magyar népzeneben*, In: Zenetudományi tanulmányok I. Budapest.
 1981 *A magyarság népzeneje*. Budapest
- VIKÁR László
 1980 *Mordvin siratódallamok*. Zenetudományi Dolgozatok. Budapest
 1969 *Votik Trichord Melodies*. Studia Musicologica XI. 461–469. Budapest
- VIKÁR László–BERECZKI Gábor
 1971 *Cheremiss Folksongs*. Budapest
 1979 *Chuvash Folksongs*. Budapest
 1999 *Tatar Folksongs*. Budapest
- WIORA, W.
 1956 *Älter als die Pentatonik*, Studia Memoriae Belae Bartók Sacra. 185–208.

- 1965 *Ethnomusicology and the History of Music*. *Studia Musicologica* VII.187–193.
YÖNETKEN, H. B.
1966 *Ýlkokul müzik kilavuzu*. Istanbul

Rövidítések

- BÖI: *Bartók Összegyűjtött Írásai*, Budapest, 1966.
KAZ: *Mongolia kazaktarinij halik änderi*. Ölgii, 1983.
MNT I. Magyar Népzene Tára I., Gyermejjátékok, Budapest 1951.
MNT II. Magyar Népzene Tára II, Jeles Napok, Budapest, 1953.

Hungarian ethnomusicological research into the music of Turkic peoples

JÁNOS SIPOS

While the comparative linguistics of Turkic peoples has reached a high level of scholarship, comparative ethnomusicological research into the music of Turkic peoples lags way behind. No monographs indispensable for comparative analyses have been written, and attempts at tune systematization and comparative investigation are also often missing.

This is in spite of the fact that the question whether the folk musics of different Turkic peoples and the Hungarians have features in common deserves general attention. Just as important it would be to establish what the possible coincidences can be attributed to.

It is imperative for Hungarian ethnomusicology to get an insight into the old strata of Turkic folk musics, as it is known that some Turkic ethnic groups played a salient role in the emergence of the Hungarian ethnicity, Hungarian culture and folk music. It is no wonder then that Hungarian researchers have played a leading role in the comparative examination of Turkic and Hungarian folk musics.

Béla BARTÓK inferred from a relatively small material some conclusions about the folk music of the Volga region and Anatolia with validity to our day, Zoltán KODÁLY extended the analogies by studying the folk music of Cheremis and Chuvash people. On the basis an immense collection from field-work among Cheremis, Chuvash, Mordvin, Tatar and Bashkir peoples, László VIKÁR described these musics. From a study of publications, Lajos Vargyas gave a historical outline of the folk music of the Volga region. Having studied an immense amount of material, Bence SZABOLCSI demonstrated even broader international musical connections. With a novel approach to the Hungarian material, László DOBSZAY and Janka SZENDREI have made an ethnomusicological study of the Hungarian lament and psalmodic styles in a broad international context. The six-year collecting work of János SIPOS in 1988–1993 in Anatolia as well as his study trips to Kazakhstan and Azerbaijan also fit into this range of work.

All these are introduced shortly in this study, with some interesting musical examples.